

Jurgita Stasiukaitytė
Kilusi iš Panevėžio, 21 m.

2010 m. birželio 12 d., šeštadienis

Rytas. Pramerkiu akis anksčiau, nei suskamba žadintuvas. Miego truputėlį trūksta, tačiau padariusi mankštą gaunu geros nuotaikos užtaisą. Permetu akimis savo daiktų sąrašuką ir bėgu pusryčiauti (nors dėl nerimo visiškai nėra apetito).

Akimirka, kuomet reikia išeiti iš namų, artėja nenumaldomai greit. Labai laikiu.

Pirmi žingsniai su apytiksliai 20 kg sveriančia kuprine (pasiėmiau tik būtiniausias kelionės atributus: kilimėlį, miegmaišį, palapinę, kastuvėlį, lietpaltį, šiltesnį megztinį, bet kuprinė pilnut pilnutėlė) – lyg ir viskas patogiu, tik labai karšta. Įdomu, kaip bus toliau.

Artėju prie LiJOT biuro. Šiek tiek išgąsdina iššokę vaikinai, kažką nerišliai skanduojuantys iš šalia esančios kavinukės, tačiau vos po akimirkos – įėjus į vidinį kiemėlį nurimstu. Pirmas įspūdis – žmonių minia. Peržvelgusi juos greituoju žvilgsniu, galiu daryti išvadas, kad jie susiskirstę į tris grupes: pirmieji – nepažįstamieji, kurie sėdi / stovi ir nedrąsiai žvilgsniu tyrinėja juos supančią aplinką. Antrieji – pirmą kartą matomi žmonės, kurie susitikus žvilgsniams apdovanoja šypsena. Tretieji – lyg savi. Su jais mes jau buvome susitikę trečiadienį prie Baltojo tilto. Tikrai įdomūs žmonės, išsiskiria iš pilkos minios: repuojantis kraštietis meteorologas, pradedančioji verslininkė, dvi bendravardės teisininkės, būsimą medikė, vadybininkai ir daugelis kitų. Visi esame labai skirtingi, tačiau turime vieną bendrą bruožą – meilę Tėvynei, norą didžiutis savo valstybe: jos istorija, gamta, kultūrinis paveldas.

Einu pasiimti maisto daavinio. Jo man turi užtekti dviem dienom. Pirma mintis, atėjusi į galvą, kai perskaičiau organizatorių laiškutį, kad tai bus košė, dešrelės ir duona. Tačiau ryškaus maišelio turinys įvairesnis. Gavome netgi obuolių ir sausainių! Tik kur visa tai sutalpinti...

Tuomet žodį taria projekto koordinatorius, buvę dalyviai, pažaidžiame susipažinimo žaidimą, viena iš LiJOT atstovių išdalina kiekvienam po akmenuką (vėliau ją maloniai vadiname "akmenukų fėja"). Neilgai trukus, pajudame autobuso link. Kelionė į Dzūkijos nacionalinį parką prasideda.

Autobuse toliau maloniai bendraujame, pasakojame apie save, savo veiklą, pomėgius, požiūrius į tam tikrus dalykus. Pasirodo, daugelį vienija ne tik tautinis aspektas, bet ir panašūs interesai, vertybės.

Zervynų kaimas – pradinė mūsų žygiavimo maršruto stotelė. Visi ryžtingai išlipame iš autobuso, padedame vienas kitam užsidėti kuprines ir žygio vadovui davus startą, pradedame žygiuoti. Pirmi įspūdžiai: nuostabi gamta, grynas oras, žmonių klegesys, juokas; tempas – labai geras, o mišku eiti patogiau nei asfaltu.

Pirmoji nuotaikų kaita – po kelių valandų žygiavimo. Jau turėjome kelis trumpus sustojimus, per kuriuos spėjome užkasti bei numalšinti troškulį. Dehidratuojant organizmui silpsta ištvėringumas, todėl norėdami optimizuoti savo energijos atsargas, jo geriame daug ir dažnai. Tie 2 litrai, kuriuos gavome ryte (ir, žinoma, pagalvojome: „O kam tiek daug?“), dabar jau atrodo juokingai mažas kiekis, kurį žūtbut kažkur reiks papildyti.

Pirmoji pritrinta pūslė. Mintyse pradedu samprotauti, kodėl taip galėjo nutikti. Pasiskolinti batai – odiniai, su storesniu, bet minkštu padeliu, skirti žygiui, bet tikriausiai apsimoviau per

mažai kojinių ir jie man vis dar yra šiek tiek laisvoki. Skausmo nebijau, tačiau jis greit atsibosta.

Vis rečiau veiduose galima pastebėti šypsenas, prasideda labiau mechaninis ėjimas – įbedame akis tiesiai prieš save, suspaudžiame kuprinės petnešas ir žygiuojam. Kartais net nebespėju pasigrožėti bekraščiais pušynais, miškų glūdumoje pasislėpusiais vienkiemiais, upeliukais, tyvuliuojančiais ežerais. Dzūkijos nacionalinio parko biologinė įvairovė tikrai daro jį nuostabų! Mintyse pasižadu artimiausiu metu čia sugrįžti.

Po 33 nueitų kilometrų, prieiname kelią, vaikinai išleikia patikrinti stovyklavietės (kuri, mūsų laimei, yra gal už 0,5 km). O merginos paliekamos saugoti daiktų ir galvoti, kokią staigmeną galima paruošti vaikinams už surastas malkas. Nutariame kiekvienam padaryti masažą ir pabučiuoti į žanduką.

Įsikuriame stovyklavietėje. Pasistatome palapines, geriau susipažįstame su „kambariokais“. Šiaip ne taip nusimovusi batus ir pamačiusi savo kojas buvau šokiruota: keletas didžiulių, atvirų žaizdų ir daugybė pūslelių. Neįsivaizduoju, kaip man reiks rytoj jas įkišti į batus. Kadangi labai nerimauju dėl infekcijos, tai nieko nelaukdama einu pas mūsų jaunesias medikes, kad jos man padėtų dezinfekuoti sunkiai pasiekiamas žaizdas.

Medicinos punkte jau sutikau vieną panelę. Jos situacija kritiškesnė nei mano: ją kankina ne tik pūslės, bet ir sutrenktų nagų skausmas. Pažiūrime viena į kitą palaikančiu žvilgsniu, o kai jai ant žaizdų užpila vandenilio peroksido, tik paklausiu: „Ar labai labai skauda?“. Ji linkteli. Tas pats potyris laukia ir manęs. Per visą dieną susikaupęs skausmas pasiekė kritinį tašką ir šią akimirką ištryško pirmosios ašaros.

Nuostabus vakaras prie laužo. Vieni geria žolelių arbatą, kiti kepa dešreles, tretį šiaip sėdi, ilsina kojas ir ilgesingai stebi laužo liepsną. Dar truputį pabūnu, pabendrauju su bendražygiais ir keliauju link savo palapinės.

Kažkur teko matyti antraštę – „**Patriotizmas – gėlė, kurią reikia laistyti**“. Su šia mintimi ir guliu palapinėje klausydamasi vasariško lietaus ir užsilikusių kolegų klegesio prie laužo.

2010 m. birželio 13 d., sekmadienis

Miegojau labai neramiai, dažnai prabudinėjau. Galbūt dėl to kalta nepatogi padėtis – kojos sulenktos, nugara šlapia, nes lyjant miegmaišio šonas permirko.

Galutinai pramerkiu akis 6 valandą ryto. Stovyklavietėje jau girdisi šurmuly: kai kas rezga planus, kaip vykti namo; kai kas aptarinėja įspūdžius; kai kas tariasi kaip gydyti pūsles ar rišti žaizdas. Nutariau dar pagulėti ir pabandyti ištiesti kojas, kurių skausmas jau pradėjo temdyti protą. Nežinau ar užteks valios pastangų jį įveikti. Persirišu žaizdas, apsirengiu ir einu pusryčiauti. Apetito vėl gi nėra, bet jėgų žygiui reikia – tad sočiai pavalgau.

Šiandien diskusijų ir paprastų plepėjimų jau mažiau. Girdėti daugiau liūdesio gaidelių... Nemėgstu klausytis nuolatinių skundų ir aimanuojančių balsų, todėl stengiuosi ir pati kuo mažiau rūpesčių užkrauti kitiems žmonėms ant pečių. Tačiau šiandien kelis kartus pastebėjau, jog ir mano balse atsiranda vis daugiau pesimizmo. O tai yra blogas ženklas. Supratau, kad reikia perimti savo minčių ir emocijų kontrolę iš skausmo, kuris jau baigia mane užvaldyti. Stengiuosi šypsotis. Žinoma, pradžioje tai kelioms merginoms sukelia juoką, nes nemoku meluoti kitiems, o tuo labiau pati sau. Jei man sunku, tai išduos akys, žvilgsnis, mimikos, o mechaninis dantų rodymas tikrai nebus panašus į nuoširdžią šypseną. Tačiau nenuleidžiu rankų.

Pasitraukia dar keletas dalyvių. Liūdna, nes su jais jau buvome spėję pakankamai gerai susibendrauti, pasidalinti mintimis. Mano nuomone, jie pasitraukė iš žygio kaip nugalėtojai – įrodę sau ir mums, kad yra tikri patriotai, o ne sportinio azarto vedami žaidėjai, dalyvaujantys tik tam, kad nugalėti, neturint jokios pamatinės vertybės.

Pradedame žygiuoti. Po truputį laimės endorfinai pradeda išsiskirti ir mane užplūsta viltis. Nesakau, kad skausmo nebejaučiu. Žengiant kiekvieną žingsnį, sugniaužiu kumščius arba stipriai atsidūstu. Tačiau dabar aš turiu daugiau ryžto ir noro judėti pirmyn.

Vienas iš kertinių dalykų, paskatinusių mane dalyvauti šiame projekte, yra tai, kad aš degiau ir degu noru atlikti savo pilietinę pareigą, susipažinti su nedemoralizuotais žmonėmis, su kuriais galėtume žengti žingsnį vieningos visuomenės link. Aš tikrai žinau, kad tokius žmones čia jau sutikau, tačiau noras artimiau pažvelgti į giminaičių ir kitų politinių tremtinių išgyvenimus, pagerbti nebegrižusius tremtinius, išgirsti istorijas apie šaltas Sibiro platybes, tremtį iš tų, kurie ją išgyveno ir negrižo savo noru, vis dar išliko. Netgi sustiprėjo. Tikriausiai tai ir skatina mane pasiekti paskutinę žygio stotelę – Liškiavos gyvenvietę, iš kurios ir patraukiame į Vilnių.

2010 m. birželio 14 d., pirmadienis

**Sunkus rytas... Naktį labai
skaudėjo gyjančias žaizdas.
Gulėjau lovoje ir galvojau:**

keltis ir eiti mokytis, ar tiesiog gulėti ir pasistengti negalvoti apie jas. Pasirinkau antrąjį variantą ir šitaip pragulėjau iki 6 valandos ryto, guosdama save, kad žaizdos greit užgis, o atsiminimai, kaipėjome, kalbėjome, juokėmės pro ašaras, palaikėme vienas kitą, išliks visam gyvenimui.

Rytoj manęs laukia ekonometrijos egzaminas, paskutinis šios sesijos metu. Kiekviena minutė šiandien yra svarbi ir vertinga, turiu išmokti daug naujos informacijos, pakartoti anksčiau išnagrinėtą, tačiau sukonzentruoti dėmesį į mokslus labai sunku. Negaliu atsiriboti nuo įspūdžių, emocijų, kurias patyriau šį savaitgalį. Norisi juos visus apgalvoti, aptarti, pasidalinti su artimaisiais, draugais.

Labai džiugu, kad po visų savaitgalį patirtų išbandymų, sekmadienį visų bendražygių veidus vis dar puošė šypsenos, o akyse degė ta pati liepsnelė, kupina meilės Tėvynei, kaip ir žygio

pradžioje. Savaiame aišku, kad su visais 70 neteko pabendrauti, bet tie, su kuriais teko – tikrai nuostabūs, iniciatyvūs žmonės. Šie žmonės tikrai daugiau ar mažiau neabejingi, turi savo patriotiškumo viziją, savo suvokimą, koks turi būti tas tikrasis Lietuvos pilietis, domisi ir palaiko šią pilietišką iniciatyvą.

14 valanda. Skambutis į telefoną ir keista nuojauta. Atsiliepiu – krikšto mama, pribėgu prie kompiuterio, įeinu į tinklalapį – paskelbtas atrinktųjų sąrašas. Neramiai spusteliu ir laikiu, kol atsidarys. Krauna lėtai. Tačiau... Aš viena iš tų laimingųjų!!! Išsišiepiu iki ausų ir drebančia širdimi savo džiaugsmą perteikiu tetai. Vis dar nesuvokiu, kad išsipildė mano svajonė.

2010 m. birželio 15 d., antradienis

Šiąnakt miegojau ramiau, tikriausiai ši naktis organizmui buvo tarsi kompensacija už miego trūkumą, patirtą praėjusiomis naktimis. Padovanoju sau plačią šypseną ir tikiu, kad šiandienos egzamino metu viskas bus gerai.

Po egzamino nuvykstu pas gydytoją. Ši apžiūrėjusi mano sužalotas kojas, duoda patarimų, kaip greičiau jas išsigydyti, kokius tepaliukus naudoti. Apsiperku vaistinėje ir keliauju pasidaryti fonuotraukas Rusijos vizai, bei nuvežti jas ir pasą į LiJOT biurą.

Važiuodama su broliu diskutavau, kodėl tiek daug žmonių, jaunų žmonių, supranta pokyčių svarbą, bet nieko nedaro. Man tikrai liūdna, kai susiduriu su žmonėmis, kurie vadovaujasi tik egoistinėmis paskatomis. Vienas žmogus žygio metu yra man pasakęs – anokia čia tavo motyvacija, kad nori kažką padaryti dėl savo šalies, visi dalyvaujantys to nori. Tačiau drįščiau su tuo nesutikti. Yra ryškus skirtumas tarp to, kuris tik NORI, ir to, kuris kažką DARO, kad

pakeistų situaciją, išreikštų meilę Tėvynei realiais darbais. Juk norint pakeisti situaciją, būtina pradėti ją keisti nuo savęs, nuo paprastų dalykų: kritiškai įvertinti nūdieną, netoleruoti negerovių, susikurti rimtą vieningos tautos ateities viziją ir ją žingsnis po žingsnio įgyvendinti.

Keistas jausmas, kai šiandien realiai pradėjau suvokti tą galimybę, kurią suteiks dalyvavimas šiame projekte. Pamenu, kai birželio 1 dieną sužinojau, jog esu viena iš bandomojo žygio dalyvių ir paskambinau savo mamai, ši papasakojo man, kaip mano močiutė, buvusi tremtinė, kuriai dabar 79 metai, išgirdusi kokiam projekte aš noriu dalyvauti, liepė mamai manęs ten neleisti. „Ten baisu“ – tarė ji. Galiu tik pabandyti įsivaizduoti, koks siaubas, baimė, skausmas tą akimirką buvo jos akyse.

Dar vaikystėje teko girdėti močiutės istoriją apie tremties ir kalnimo siaubą patirtą toli nuo namų. Tiesiog tuomet skaudi praeitis man nebuvo tokia aktuali. Šiandien, – aš su žymiai didesniu užsidegimu klausausi jos pasakojimų. Mano močiutė buvo ištremta į Permės sritį, Jusvinsko rajoną. Kartu su kitais tautiečiais viename iš perpildytų ešelonų buvo išvežta ten, iš kur didžioji dauguma taip ir nebesugrįžo... Dirbti jai teko Tukačiovsko miškų ūkyje: tampyti ir ritinti rąstus, stovint šaltyje ir drėgmėje, juos krauti. Siaubas sukausto kūną pagalvojus, kaip ji kartu su savo tėvais, mano proseneliais Juozu ir Ona, bei trimis broliais: Juozu, Vladu, Jonu glaudėsi barako kambaryje su kita šeima ir kentė skurdą, badą, blakes, kitokius gyvius. Močiutė pasakojo, kaip laidoti numirėlius žmonės kartais nebeturėdavo jėgų. Šie gulėdavo, pūdavo, kol atvaryti nauji tremtiniai ar šiaip sargybiniai suversdavo juos į duobes ir net gerai neužkapstydavo.

Labai džiaugiuosi, kad savo močiutės, kitų perskaitytų dienoraščių autorių prisiminimų ciklą galėsiu papildyti naujais liudijimais. Liudijimais apie tremtinių kančią, auką ir neapleidžiantį tikėjimą.

2010 m. birželio 16 d., trečiadienis

Šiandien skausmas stipresnis nei vakar, tačiau jaučiuosi pailsėjusi. Pradėjau ieškoti tinkamos avalynės. Draugai, giminaičiai, kurių klausiau patarimų, – rekomendavo nusipirkti žygio batus iš „Armijai ir civiliams“, tačiau apsilankiusi parduotuvėje neradau patogių ir tinkamo dydžio batų. Antrą kartą eiti su tais pačiais man atrodo pernelyg rizikinga. Taip pat pradėjau ieškoti kitos kuprinės – talpesnės, nes toji, su kuria ėjau per bandomąjį žygį, patogi, tačiau netalpi.

Besiruošiant miegoti pradėjo tinti koja. Truputį išsigandau, bet tikriausiai kaltas nuovargis. Ryt grįšiu į savo gimtinę. Seniai ten nebuvo, tad visų labai pasiilgau. Norėčiau suspėti aplankyti abejas močiutes, skirti laiko pabūti su šeima, susitikti su draugėmis, tik gaila, kad dėl savo kojų negerėjančios būklės negaliu niekur eiti. Teks priimti lankytojus namuose. Tokiomis akimirkomis dar kartelį įsitikinu, kaip reikia branginti savo sveikatą.

2010 m. birželio 18 d., penktadienis

Atsikeliu anksti. Turiu susiplanavusi daug darbų, o laiko išteklių itin riboti.

Visų pirma, kaip gera jausti, kai tavimi kažkas rūpinasi. Tuo labiau, kai tas žmogutis yra Tavo Mama. Neveltui sakoma, kad mama geriausiai žino, kas tinka jos vaikui, kaip jį pagydyti. Po vakarykščių procedūrų tikrai jaučiasi pagerėjimas, labai džiaugiuosi.

Žygio metu girdėjau vaikinukus kalbant apie Liongino Baliukevičiaus „Partizano Dzūko dienoraštį“. Apie šią knygą esu girdėjusi kontraversiškų atsiliepimų. Vieni teigia, kad jis persmelktas slogios, žmogaus, patekusio į beviltišką situaciją, nuotaikos. Kiti, kad jo negalima skaityti iš pagarbos žuvusiojo paskutiniam pageidavimui – Dzūkas prašo jį radusiam asmeniui ne skaityti, o sunaikinti. Vaikinai kalbėjo apie jame atspindimas Dainavos apygardos partizanų problemas bei rūpesčius, taip pat nagrinėjamus tautos išlikimo klausimus. Taigi, išgirdusi jų kalbas, nutariau šiandien užsukti į biblioteką ir pasiimti ją paskaityti.

Muzika. Mano gyvenime ji užima svarbią vietą, tačiau nesu jai išranki. Ją renkuosi pagal tam tikrą situaciją, vyraujančią nuotaiką: atsipalaidavimui, fonui bedirbant / besimokant, šokiams, kelionėms automobiliu ir panašiai. Tačiau jau seniai klausiausi lietuvių liaudies dainų. Iš naujo jas atradau vieno bandomojo žygio dalyvio paskatinta.

Kai žygiavome per Dzūkijos miškus, viena akimirka buvo tokia didinga, kad norėjau jog ji truktų kuo ilgiau. Vaikinai (nepamenu, ar buvo ir dainuojančių merginų, nes sukonzentravau dėmesį būtent į tuos žemus, stiprius vyriškus balsus) uždainavo dainą pagal Maironio eilėraštį „Milžinų kapai“:

Kur lygūs laukai, Snaudžia tamsūs miškai, Lietuviai barzdočiai dūmoja; Galanda kirvius, Kalavijus aštrius Ir juodbėrį žirgą balnoja.

Tai buvo kažkas nerealaus... Tokių dainų klausymasis, dainavimas priverčia išgyventi ypatingus jausmus, susimąstyti, atsigręžti į tikrąsias vertybes. Tad, didžiulei mano brolio nuostabai, pas mane jau antrą dieną grojaraštyje vyrauja „Kur lygūs laukai“ (atliekama

Veronikos Povilionienės), „Laisvė“, „Palaimink, Dieve mus“ ir kitos dainos. Miela, gražu ir taip pozityviai nuteikia.

2010 m. birželio 19 d., šeštadienis

Šiandien aš skrajoju padebesiais... Ta visa pasiruošimo žygiui nuotaika, tie žmonės, su kuriais susipažinau bandomojo žygio metu, jie tokie teisingi ir geri. Visi turi susiformavusią nuomonę apie pilietiškumą, patriotiškumą, mūsų valstybę, jos praeities įvykius ir trokšta bendros gerovės. Tai priverčia susikaupti ir dar atsakingiau pažvelgti į artėjančią ekspediciją.

2010 m. birželio 20 d., sekmadienis

Šiandien didi diena – 21 val. įvyks projekto „Misija Sibiras‘10“ palaikymo akcija – paramos koncertas. Kadangi šie metai sunkūs ne tik paprastiesiems Lietuvos piliečiams, bet ir valstybei, verslui, tad reikia tikėtis, kad šiandien pavyks surinkti lėšų iš geranoriškų žiūrovų, kuriems rūpi jaunimo vertybių puoselėjimas.

Į renginį su broliu atvykome 19.40 val., tad turėjome valandėlę luktelėti. Tačiau ši valanda prabėgo nepastebimai greit. Turėjau galimybę pabendrauti su bičiuliais, su kuriais susipažinome bandomojo žygio metu. Sunku juos atpažinti, kai pamačiau susitvarkiusius, gražiai apsirengusius, paneles pasidažiusias. Pasidalinome įspūdžiais, pasakojimais, ką teko patirti, kol išsigydėme žaizdas. Džiugu, kad neįjuntamas joks nusivylimas, visi nuoširdžiai džiaugiasi, sveikina tuos, kurie buvo atrinkti į ekspediciją.

Belaukiant koncerto stebėjau šalia esančius asmenis, tai daugiausia – ankstesnių metų dalyviai. Buvo taip žavu, kai jie vieni su kitais apsikabindavo, pasibučiuodavo. Tikriausiai,

tos dvi savaitės praleistos vieni su kitais tikrai labai suartina žmones. Tuo labiau, kad šių žmonių širdyse yra tos pačios vertybės.

Koncertą vedė šmaikštuoliai Martynas Starkus ir Neringa Skrudupaitė. Ji pati pernai keliavo į Kazachstaną, kur buvo tremiami politiniai kaliniai. Koncerto metu su ašaromis akyse klausiausi patriotiškų, tyrų dainų, kurias atliko visiems žinomi atlikėjai: E. Sipavičius, V. Genytė, V. Povilionienė, V. Juozapatis, A. Pilvelytė ir daug kitų.

Išgirdome ir ankstesnių metų dalyvių pasisakymus, jų skaitomas dienoraščio eilutes, pasakojamas istorijas. Jos tokios įdomios, unikalios, prisodrintos įkvepiančių ir svaiginančių patriotiškų jausmų. Žaviuosi jais ir jų nuveiktais darbais, kurie nors ir maži, bet labai prasmingi.

2010 m. birželio 25 d., penktadienis

Ta nenumaldoma laiko tėkmė sparčiai neša mane ekspedicijos link. Džiaugiuosi, kad jai pasiruošti padeda šeima – didžiulė vertybė, glaudžiai susijusi su Tėvyne. Tėvai mane labai palaiko, skatina ir padeda žygio amunicijos paieškose. Šiandien vienoje iš ginklų parduotuvių atradau pakankamai aukštos kokybės batus už priimtina kainą – lengvi, patogūs, su atsparia vandeniui membrana, auliuku. Juos rekomendavo pardavėjas, kuris pats laisvalaikiu medžioja ir turi tokius nusipirkęs. Gauname nemažą nuolaidą, tad labai džiaugiuosi. Gaila, kad pritrūksiu laiko juos gerai pranešioti.

2010 m. birželio 28 d., pirmadienis

Po dviejų dienų praleistų Kelmės apylinkėse, galvelėje knibžda daugybė įvairiausių minčių. Tiek apie patį projektą, tiek apie pastaruoju metu vienomis iš opiausių tapusias problemas –

gamtos naikinimą, visuotinį atšilimą, ekologines katastrofas. Iš pirmo žvilgsnio jos neatrodo tokios baisios kaip sovietinis tautos genocidas, bet jų pasekmės gali būti netgi žiauresnės...

Mes patys keliame klimato pokyčius, nuodijame ne tik save, bet ir gamtą, gyvūnijos ir augalijos pasaulį. Džiugu, kad šios ekspedicijos metu bent trumpam atitrūksiu nuo civilizacijos teikiamų malonumų ir turėsiu galimybę pabūti laukinėje gamtoje.

Šiandien, po ilgų paieškų, nusipirkau bachilus ir tinklelį. Svarstau, ką daryti dėl miegmaišio. Visi, kuriuos turiu pati: arba pernelyg sunkūs, arba pernelyg dideli, tad reikia bandyti rasti aukso viduriuką.

Rašydama šį dienoraštį aš visa širdimi stengiausi atspindėti autentišką būtį. Tačiau tai ne visada pavykdavo, nes būnant "čia ir dabar" egzistenciniame lygmenyje dažnai tiesiog neužtekdavo valios pastangų atsiriboti nuo aplinkinių, vykstančių įvykių, vyraujančių emocijų, kurios labai greitai nusitempdavo į savo sūkurį...

2010 m. liepos 1 d., ketvirtadienis

Štai ir išaušo lemtingas rytas, kuris daugeliui ilgam įstrigs atmintyje. Atsikeliu labai anksti, žadintuvas turėjo skambėti šeštą ryto, o akis pramerkiu pusę penkių, tad galiu neskubėdama pasimėgauti rytiniais malonumais: lengva mankštele, dušu, sočiais pusryčiais. Galvoje knibždėti knibžda įvairiausios mintys nė sekundėlei nepalikdamos ramybės. *Ar tikrai viską pasiėmiau? Ar nieko neužmiršau? Ar neįsidėjau nereikalingų daiktų?*

Beveik septyniasdešimt metų atgal – 1941 m. birželio 14 diena. Sovietų Sąjungos pradėtų vykdyti masinių represijų pradžia. Tūkstančiai lietuvių, tarp kurių buvo ir nemažai mano giminaičių, buvo tremiami į Sibirą už tai, kad neįtikėjo naujųjų okupantų ideologijai, mokė

vaikus gimtąja kalba, propagavo katalikybę, veikė Lietuvos valstybės atkūrimo labui. Skaudu pagalvoti, kad žmonės tindavo iš bado, šaldavo, žūdavo kažkur šiaurėje, toli nuo gimtųjų namų, tik todėl, kad jie yra Lietuvos piliečiai.

O šiandien... Šiandien aš kartu su 18 kitų jaunų, iniciatyvių, sąmoningų žmonių, nepamirštančių mūsų tautos genocido, išvykstu į kelionę, kurios metu turėsiu galimybę įdėti bent dalelę savo pačios pastangų į šios rūsčios istorinės tematikos išsaugojimą. Jaučiuosi labai laiminga prisiimdama atsakomybę prieš visus artimuosius, draugus, pažįstamus ir kitus žmones, kurie palaiko šią gražią ir kilnią idėją. Būtent ši misija ir yra vienas būdų atkreipti dėmesį į dažnai pamirštamą praeitį, įkvėpti aiškumo ir optimizmo. Net neabejoju, kad dalyvaudama joje galėsiu pažvelgti į savo gimtųjų, kitų tremtinių išgyvenimus per glaudesnę prizmę, pajusti bent dalelę to, ką tiek daug metų jautė jie.

Pirmi žingsniai su kuprine – sunku, tačiau manau, kad tai tik vienas juokas, palyginus su tuo, kas mūsų laukia ten, toli nuo gimtųjų namų. Tokia jau ta tiesa, kad tremties istorija dažniausiai nėra tokia reikalinga visa savo esybe ja pamenančiai ir sugrįžt suspėjusiai močiutei, tačiau ji yra kančios ir stiprybės šaltinis vaikiečiams. Dėl šios priežasties šiandien ir išvyksime pažinti tai, kas jiems ir mums taip baisu, apipinta skausmu, ašaromis. Tai tikra tautinė katastrofa.

Ateinu į LiJOT. Matyti veidai iš karto nuteikia optimistiškai. Su jais jau brovėmės per Dzūkijos miškus šnekučiuodamiesi apie tautinio patriotiškumo prasmę. Tai tikrai nedemoralizuoti žmonės, širdyje turintys kilnų jausmą ir tik dar labiau kurstantys norą didžiutis savo valstybe, jos piliečiais. Draugiškai išsidaliname dovanas Sverdlovsko srityje gyvenantiems lietuviams, išklausome projekto koordinatoriaus Arno paskutinius patarimus ir

pajudame link traukinių stoties. Saulėta diena, šilti praeivių žvilgsniai, mašinų pyptelėjimai papuošia veidą šypsena.

16 val. Spaudos konferencija. Dairausi pažįstamų veidų: štai ten – kairėje pamatau stovinčią ir mojuojančią šeimą, brangias drauges – Jeleną ir Dianą; bičiulius, su kuriais susipažinome bandomojo žygio metu. Jų palaikymas ir parama yra labai svarbūs. Konferencijos metu padrąsinančių kalbų, komplimentų ir palinkėjimų negailėjo LiJOT prezidentas Šarūnas Frolenko, EP narė Radvilė Morkūnaitė, LR Seimo Pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių vir nuo okupacijų nukentėjusių asmenų teisių ir reikalų komisijos pirmininkas Arimantas Dumčius, LR URM kancleris Kęstutis Jankauskas, bei daugelis kitų svečių. Jų beklausant akyse kaupiasi ašaros ir dar labiau didėja prisiimama atsakomybė. Labai gaila, kad mūsų išlydėti ir palaikyti šiemet nebegalėjo atvykti Prezidentas Algirdas Brazauskas, kuris nuo pat pradžių prisidėjo prie projekto įgyvendinimo, o šiandien atgulė amžinajam poilsiui.

Įlipame į traukinį. Paskutiniai pamojavimai, ašaros, oro bučiniai draugams, artimiesiems ir mes jau pakeliui į Maskvą. Mano nuomonė apie bendražygius su jais pabendravus tik dar labiau pagerėjo: tai šaunūs, protingi žmonės, kuriems svarbi lietuvių tautos išvaymo iš Tėvynės ir sugrįžimo istorija. Esame labai skirtingi, tačiau mus vienija bendras tikslas – žengti dar vieną žingsnį pilietiškai atsakingos visuomenės link..

Prieš akis laukia ilga ir varginanti kelionė, tačiau šis vakaras praeina nepastebimai greitai ir įdomiai. Sėdime visi grupelėmis plackarte ir kalbame įvairiausiomis temomis: pradedant studijomis, istorija ir užbaigiant patirtais nuotykiiais ar perskaitytomis knygomis. Į pokalbius dažnai įsitraukia ir kiti traukinio keleiviai, kurių dauguma rusai. Tai puiki galimybė pažinti Rusiją, jos kultūrą iš arti. Dažnas keleivis išdrįsta mūsų pasiteirauti, ko mes ten važiujame,

ką ten veiksime ir, kai mes viską jiems papasakojame, – nustemba ir palaiko kilnią idėją. Tačiau stengiamės nelįsti į smulkmeniškumus ir nesivelti į diskusijas, kurios yra glaudžiai susijusios su tam tikrais Lietuvos ir Rusijos santykių periodais.

2010 m. liepos 2 d., penktadienis

Rytas. Penkta valanda. Miegojau labai neramiai, jeigu apskritai tai, ką šiąnakt patyriau, galima vadinti miegu. Labai sušalau, nes gulėjau antrame aukšte ir nuolat per atidarytą langą pūtė vėjas, o dar tas griausmingas ūžesys, kurį sukelia prasilenkiantys traukiniai! Guodžiu save, kad ramiai gulint organizmas taip pat ilsisi, ir tikiuosi, kad miego trūkumas neturės ryškaus neigiamo poveikio mano darbingumui.

Ir apskritai, kokią teisę aš turiu skųstis... Intensyvaus žmonių gabenimo į atšiaurias Sibiro platybes metu žmonės būdavo grūste sugrūdami į gyvuliams vežti skirtus vagonus (kiek teko girdėti, kartais į vagoną sugrūsdavo net po 100!). Sąlygos juose buvo katastrofiškos: žmonės miegojo sėdėdami ant grindų arba vienas ant kito, visi stengėsi prasibrauti prie plyšelio ar langelio pro kurį būdavo įmanoma įkvėpti šalto oro gurkšnį, vyravo siaubinga smarvė. Lyginant su jais mano poilsis pasakiškas.

Tokių apmąstymų fone nukeliauju praustis. Su džiaugsmu atsimenu vakarykštį vakarą. Tą nerealų jausmą, kuris užplūdo širdį, kai pamačiau minią veidų: pažįstamų ir nelabai, atkreipusių dėmesį į šį, neturintį sureikšminimo ar pompastikos projektą. Tai įkvepia viltį. Viltį, kad Lietuvos laukia šviesi ateitis.

Maskva – didžiausias Europos miestas ne tik plotu ar gyventojų skaičiumi (kartu su aplinkiniais rajonais siekia 17 mln.), bet ir didžiais prieštaravimais. Toks, koks yra dabar,

miestas tapo po daugybės gaisrų, atstatymų ir perstatymų. Pirmas įspūdis išlipus – kontrastinga žmonių masė, didelis ir netvarkingas judėjimas, gausybė įvairių formų ir pobūdžio pastatų. Mus pasitinka LR ambasados vairuotojas, kuris mus nuveža į LR ambasadą. Sėdžiu sau autobusiuke ir vis dar netikiu savo akimis. Važiuoju rytine Maskva, prieš akis plaukia vaizdai, kuriuos iki šiol esu mačiusi tik atvirutėse, žurnaluose ar reklaminiuose bukletuose. Pradžioje kyla didžiulis noras viską įamžinti fotoaparatu, tačiau nepametu blaivaus proto, nes kelionės tikslas ne turistinis ir laisvos vietos atminties kortelėje man gali prireikti žymiai vertingesniems dalykams įamžinti.

LR ambasadoje mus maloniai sutiko, pavaišino pusryčiais ir turėjome galimybę pabendrauti su LR ambasadoriumi Rusijos Federacijoje – Antanu Vinkumi. Tai labai protingas, nuoširdus, komunikabilus, spinduliuojantis šiluma žmogus. Nesistebiu, kad jis 3 metus buvo Lietuvos sveikatos ministru, Lietuvos ambasadoriumi Latvijoje, Estijoje, Rusijoje. Jo pasakyoje kalboje išgirdome daug gėrio, teisingumo, padrąsinančių žodžių, kurie tik sustiprino mūsų pasiryžimą, bei įpareigojo dar rimčiau žiūrėti į darbus, kurių atlikti čia ir važiuome.

Ambasadoriaus paskatinti nuvažiuome ir aplankėme dvejas kapinaites, kurių antrosios – Donskoje kapinės garsios tuo, kad jose palaidotos politinių represijų aukos, tarp kurių ir laisvės kovotojas generolas Jonas Žemaitis – Vytautas. Norbertas papasakojo įdomių faktų apie jį. Buvo įdomu išgirsti, kad J. Žemaitis partizanus laikė Lietuvos kariuomenės ir valstybingumo tąsa. Tylos minute pagerbėme jo atminimą. Dėmesį kapinaitėse patraukė gausybė urnų ir kapų puošybos įvairovė. Pavyzdžiui, visą vieno futbolo trenerio kapą sirgaliai apklojo klubo atributika ir dirbtinėmis gėlėmis.

Buvome nuvežti į vieno žymaus menininko muziejų, kuris paliko įspūdį dirbinių ekspozicijos įvairove ir gausa. Jų tiek daug, kad bebaigiant jas apžiūrėti pasidarė sunku susikoncentruoti į gidės pasakojimą, o smegenys net pulsavo nuo naujos informacijos kiekio. Tada patraukėme aplankyti vietas, kurios pirmiausiai šauna į galvą, pagalvojus apie Maskvą:

– Raudonąją aikštę, iš kurios pagrindinės gatvės net ir keliai išeina spinduliais.

– Mauzoliejų, kuriame saugomi V.I.Lenino palaikai.

– Maskvos Kremlių, kuriame įsikūrusi Rusijos vyriausybė ir prezidento rezidencija.

Prie „Nepažįstamo kareivio kapo“ amžinosios ugnies atėjome būtent tuomet, kai keitėsi garbės sargyba, tad buvo įdomu pažiūrėti griežtą militaristinę tvarką, vyravo įspūdinga rimitis, susikaupimas. Dar ilgai mintyse įstrigo jų aukšti kojų mostai ir šaltakraujiška veido išraiška svilinant didžiuliam karščiui ir blyksint fotografų blykstėms.

Aplankėme ir Senąjį Arbatą, kuris labai primena Pilies gatvę Vilniuje. Visko čia labai daug: tiek įvairiausio plauko žmonių, tiek parduotuvių, kavinių ir linksmintojų. Kadangi, daugiau nei pusė ekspedicijos dalyvių rimti futbolo sirgaliai – jie patraukė atgal į Ambasadą žiūrėti futbolo, o mes vakarą praleidome šalia Maskvos valstybinio universiteto esančiame parkelyje, į kurį bevažiudami turėjome puikią galimybę susipažinti su garsiuoju Maskvos metropolitenu, kurį 1930 metais, norėdamas įrodyti socializmo pranašumą, įsakė pastatyti Stalinas. Tikriausiai niekam, apsilankius Maskvos požemiuose, nekilo abejonių, kad ir šis jo noras buvo įgyvendintas nepriekaištingai.

Nusileidusi žemyn laiptais ir pakėlus galvą dažnai pasijusdavau tarsi patekusi į dar vieną akmens dailės muziejaus ekspozicijų salę. Kai kurios salės yra įsikūrusios net 100 metrų gylyje po žeme ir išpuoštos skulptūromis, vitražais, paveikslais.

Metro Maskvoje laikomas pačia patikimiausia transporto priemone. Juo važiuodamas gali net neabejoti, kad reikiamą tašką pasieksi laiku, ko ne pasakysi apie automobilius, autobusus ar troleibusus. Vienas iš LR ambasados Rusijoje autobusiukų vairuotojų pasakojo, kad dažnai pasitaiko net tokių kuriozinių situacijų, kad vairuotojams, bevažiuojantiems į darbą ir patekusiems į vieną iš milžiniškų transporto spūsčių, dažnai trūksta kantrybė ir jie tiesiog įjungia avarinį signalą ir išlipę iš transporto priemonės, vyksta į darbą kitu būdu.

Bevažiuojant traukiniu man nutiko nelaimė – formatavau atminties kortelę ir amžiams pranyko visos iki to laiko kruopščiai darytos nuotraukos: traukinių stotyje, pačiame traukinyje, Raudonojoje aikštėje, prie Kremliaus, Jėzaus išganytojo cerkvės. Gaila. Tačiau svarbiausi kadrai laukia manęs netolimoje ateityje.

Grįždami namo užsukome į parduotuvę apsipirkti ir didžiulei visų mūsų nuostabai sutikome lietuvaites iš Vilniaus universiteto. Jos atvyko į chorų koncertą. Štai tau ir atsitiktinumas! Persimetame šiltais žodžiais, palinkėjimais ir grįžtame pas išalkusius bendražygius.

Prieš užmiegant nuotaiką pakelia miegmaišyje rastas tarakonas, o dėl miego stygiaus ir aktyvios fizinės veiklos, net ir tvankiame kambaryje užmiegu kaip kūdikėlis.

2010 m. liepos 3 d., šeštadienis

Prabundu nuo suskambėjusio Indrės žadintuvo. Kadangi vakare visos draugiškai susiskirstėme, kokia eilės tvarka eisime į vonią praustis, dar mėgaujuosi paskutinėmis poilsio akimirkomis.

Šiandien vakare išvyksime iš Maskvos, tad iki to laiko nutariame aplankyti dar pora muziejų. Pirmasis – II pasaulinio karo muziejus. Iš išorės jis atrodo didingai, puikiai įsilieja į bendrą

Maskvos vaizdą. Užiname į vidų ir nežinome nuo ko pradėti, nes 14 143 kvadratinų metrų plote demonstruojamos ekspozicijos, apimančios tiek II pasaulinio karo paveikslus, plakatus, nuotraukas, tiek uniformas, amuniciją, ginklus ir maketus.

Apžiūrėję tris karo muziejaus aukštus, dar norime suspėti į Borodino mūšio muziejų. Skubame kiek galime, tik šiandieninis oras labai vargina – dėl eismo taršos ir reakcijos su saulės šviesa susiformavo smogas, beprotiškai karšta, nepučia joks vėjas.

Borodino muziejus tikrai įspūdingas, darant jo maketą išstobulinta kiekviena detalė. Milžiniškame paveiksle atradome Napoleoną bei jauniausią karvedį, kuriam tuo metu tebuvo 11 metų, ir patraukiame link Ambasados.

Nors Maskva laikoma Rusijos širdimi, o patys rusai net juokauja, kad ji jau tapo atskira respublika, aš asmeniškai joje gyventi nenorėčiau; betvarkė, purvas, kamščiai, žmonių grūstys, oro užterštumas nustelbia megapolio svarstyklės trūkumų naudai. Tad labai džiaugiuosi, kad šiandien pagaliau išvyksime.

Grįžus papietaujame ir nuvažiuojame į geležinkelio stotį, kurioje tiesiog sugriuvę ant žemės valgome ledus, ir laukiame traukinio. Jam atvažiavus Pauliaus ir Arnoldo buvome paskirstyti į vagonus ir pradėjome savo kelionę į Serovą. Labai jaudinausi, nes laukia pusantros paros trunkanti kelionė, o traukinio publika visiškai neaiški. Tačiau įlipus nurimstu: žmonės tvarkingi, daugiausiai šeimos su mažais vaikais. Aš su Kristina, Gintare ir Norbertu gaunu progą pagyventi kupė. O kiti grupės nariai yra apgyvendinami atskirai nuo mūsų – plackarte. Pradžioje nepatogiai pasijutome ir liūdėjome, kad tarsi atimama galimybė mums visiems vienas kitą labiau pažinti, tarpusavyje pabendrauti, tačiau vakarą praleidžiame susirinkę

keturviečiame kupè visi devyniolika. Daug plepèjome ir juokèmès, buvo labai karšta, tvanku, bet neapsakomai smagu. Dar tik antra diena, o tarpusavio santykiai labai šaunūs. Džiaugiuosi.

2010 m. liepos 4 d., sekmadienis

Ši diena prabègo itin greit: turėjau puikią galimybę pamąstyti apie savo gyvenimą, pasigrožėti pro langą lekiančiais vaizdais, pasmaguriauti skaniaisiais rusiškais ledais ir pabendrauti su bendražygiais. Įdomu juos vis geriau pažinti. Kiekvienas yra toks savitas ir įdomus, turi susiformavusią nuomonę vienais ar kitais klausimais.

Nueiname miegoti anksti, t.y. apie 22 valandą. Nepaisant to, kad kirtome dar vieną laiko juostą ir turėjome keltis trečią valandą, o vietos laiku – penktą, tačiau naktis buvo labai ilga. Visų pirma, niekaip negalėjau atsipalaiduoti. Pravažiuojame Uralo kalnus ir tie sulètinimai – pagreitèjimai, stabdymai, bei pasikartojantys monotoniški garsai, neleido man užmigti. O antra, į galvelę lindo įvairiausios mintys. Sunku suvokti, kad jau po kelių valandų išlipsiu tolimajame krašte, kuriame tvarkysiu protèvių kapinaites, susitiksiu su tebegyvenančiais tautiečiais. Tai puiki proga įprasminti savo vertybes.

2010 m. liepos 5 d., pirmadienis

Pramerkiu akis – Norbertas jau prabudęs. Tikriausiai paryčiais buvau užsnūdusi ir aš. Greitai susidedu daiktus, nubègu nusiprausti ir paskubomis suvalgyti pusryčių. Atvykstame į Serovą. Ekspedicijos vadovas mūsų jau laukia. Iš pirmo žvilgsnio tai rimtas, nekalbus žmogus. Jis mus nuo pirmų minučių ragina paskubėti, nes laukia labai daug darbo.

Įsèdame į mikroautobusiukus, kurie mus turi nuvežti iki Čeremchovo gyvenvietės. Sèdime ir šnekučiuodamiesi dairomès pro langus. Pirmas vaizdas – gamta nèra kontrastinga, labai

panaši į mūsų šalėlės, tik labiau linkusi į savivalę. Kaimeliai dideli, trobos senos, tik kartas nuo karto galima išvysti naujai atrestauruotus medinius namukus, kurie visiškai nepritampa prie bendro konteksto. Buvo įdomu pažvelgti į šachtas, apie kurias esame girdėję tiek daug pasakojimų. Taip pat nustebina tvarkinga kelių infrastruktūra. Niekad nebūčiau pagalvojus, kad kažkur ten, tolimoje Rusijoje, yra tokie tvarkingi keliai.

Po valandėlės atvykstame į kelionės tikslą – Čeremchovo miestelį. Ankstyvas metas, tad miestelis vis dar ištuštėjęs, tarsi apmiręs. Sudedame kuprines pamiškėje ir iš karto buvome sutikti neatskiriamų taigos palydovų – vietinių uodų. Pradedame ruošti apsaugojimo priemones: rengtis drabužius ilgomis rankovėmis, ant galvos dėtis kepure, tinklelius, ant rankų mautis pirštines, purkštis Lietuvoje efektyviausia priemone vadinamu purškalu – Ben‘s .

Tuomet pasiskirstome į tris grupes: pirmieji pasilieka saugoti daiktų, antrieji išeina pirkti puodų ir kitų būtiniausių namų apyvokos reikmenų, o maisto komanda iškeliauja pirkti maisto. Kadangi buvo labai ankstyvas rytas, tai nutariame aplankyti vietinius lietuvius tremtinius. Pirmi dveji bandymai nebuvo sėkmingi: sužinojome, kad viena moteris jau mirusi, o apsilankius pas kitą – niekas taip ir neatvėrė mums durų.

Tačiau vos tik išėjome iš laiptinės ir pradėjome keliauti pas trečiąjį, vadovo Gintauto prieš kelerius metus aplankytą tremtinį, sutikome geranoriškai nusiteikusią močiutę, kuri nurodė mums, kur galėtume rasti lietuvių tremtinį – Joną Pauliukaitį. Su koku užsidegimu mes beveik bėgte lėkėme pas jį. Mintyse sukosi tiek daug klausimų, vyravo toks keistas žingeidumo jausmas. Tačiau jį sutikus šalia savo garažo buvome tikrai maloniai nustebinti.

Jonas – be galo paprastas, geraširdis senukas. Su ašaromis akyse klausėmės jo dzūkišku akcentu tariamų žodžių ir tuo žavėjomės – į Sibirą jis buvo išstremtas sulaukęs vos 10 metų, o dabar jam jau 73-eji. Įsirežė į atmintį jo atsakymas į klausimą: „Kodėl jūs negrįžote / negrįžtate į Lietuvą?“. Jis tepasakė: „O man ir čia labai gerai. Gyvenu turtingai, turiu visko, ko man reikia, niekas manęs čia nejudina“. Tikriausiai baugu šiam Lazdijų gyventojui atsiminti įvykius, kai jis buvo atskirtas nuo savo gimtinės, artimųjų, draugų.

Didelį įspūdį paliko šio lietuvių pedantiškumas. Tiek tamsiai mėlynas žiguliukas, tiek garaže esantys daiktai sudėti į savo vietas labai tvarkingai. Jonas prasitaria, kad jį čia galima labai dažnai surasti, o šiandien planuoja važiuoti į sodą. Susitariame, kad kitą dieną užsuksime jį aplankyti, o šiandien keliaujame toliau.

Kadangi pramoninių prekių krautuvėlė darbą pradeda tik 10 valandą, visi likusieji pradėdam tvarkyti kapinaites, esančias netoli Čeremchovo gyvenvietės. Tai provoslavų kapinės, kuriose yra palaidota apie 20 lietuvių. Darbo tikrai nemažai: antkapiai, kryžiuokai išvartyti, kai kurie kapai iškasti, užžėlę krūmais, aukštomis piktžolėmis, kai kur išaugę aukšti medžiai. Tačiau akimirka, kai mes į jas įžengėme – nepaprasta. Niekam nereikėjo skirstyti, ką kam reikia daryti, visi puolė daryti tai, kas jiems atrodo svarbiausia ir yra jų jėgoms: merginos nešti smulkius medelius, šakas, rinkti šiukšles; vaikinai – kirsti, pjaustyti, taisyti, nešti didžiulius medžius. Šiek tiek padirbėję, sulaukę bendražygių ir nusiteikę čia sugrįžti po dviejų dienų, pajudame link stovyklavietės. Iki jos nuo Čeremchovo apytiksliai 7 kilometrai kelio.

Stovyklavietę įkuriame labai gražioje vietovėje – šalia gražios, vasariškų laukinių gėlių pievos, kurios horizonte matyti Uralo kalnai, o šalia teka gėlo vandens šaltinėlis. Pasistatę

palapines, įrengę laužavietę ir truputėlį užkandę – keliaujame link antrųjų kapinaičių. Šiose kapinaitėse palaidoti tremtiniai lietuviai, anksčiau gyvenę Mostavaja kaimelyje.

Pirmą kartą jas išvydusi susimąsčiau – ar čia tikrai yra kapinės? Laukinė gamta sutvarkė viską pagal savo taisykles: išvartė medžius, išgriovė kryžius, antkapius ar liūdnei atrodančias plastikines gėles, išaugo ir nauji medžiai, kapinaitės užžėlė krūmais, samanomis ir piktžolėmis. Skaudu žiūrėti ir į tuščias duobes, kurias paliko lietuviai, atvykę išgabenti savo giminaičių palaikų. Jos paliktos netvarkingai, kartais netgi padaryta žala šalia esantiems kapeliams.

Šiandieninis mūsų tikslas – jas iškuopti: išnešti išgriuvusius medžius, tebeaugančius praretinti, pašalinti krūmynus, surinkti smulkias šakas ir šiukšles, t.y. varinę vielą ar estetinės išvaizdos nebeturinčias plastikines gėles. Visi nieko nelaukdami puolame dirbti. Nešdami šiukšles ir prasilenkdami vieni su kitais, negailėdavome palaikančių šypsenų. Kadangi keturias dienas neturėjome aktyvios fizinės veiklos, – visi turime sukauptą pakankamai energijos, jėgų ir ryžto dirbti tol, kol kapinaitės atrodys gražiau.

Berinkdama ir nešdama išmesti šakas daug mažiau: tiek apie patį gyvenimą, tiek apie tremtį, tiek apie žuvusius žmones. Koks nenusipėjamas yra gyvenimas! Vieną akimirką jis verte verda, o kitą – gyvenvietės nyksta, tik kur ne kur iškyla apie jas bylojantys ženklai, žmonių nebėra, o amžino poilsio vietą likviduoja miškas. Dirbdama jaučiausi susivienijusi tiek su gamta, tiek su kartu dirbančiais žmonėmis. Kiekviena išnešta šakelė, išrauta piktžolė privertė širdį šypsotis. Palikome kapinaites kur kas švaresnes ir šviesesnes.

Vakaras praėjo labai greit. Penki žmonės leidosi žygiuoti iki už penkių kilometrų esančios upės, o mes paplepėjome ir kartu su Indre nukeliavome iki palapinės miegoti. Užmiegu labai sunkiai, nes galvoje sukasi daugybė įvairiausių minčių. Apie tai, ką šiandien pamatėme, ką nuveikėme, ką reiks nuveikti ryt; apie tai, kokie mes visi esame skirtingi, bet kartu ir panašūs.

2010 m. liepos 6 d., antradienis

Esu skaičiusi nemažai dienoraščių, rašytų Sibire. Ir nori – nenori kelionės metu nuolat kyla įvairiausių asociacijų arba lyginimų. Pavyzdžiui, iš vietinių išgirdome istoriją, kad žiemą šioje vietovėje būna siaubingai šalta ir labai daug jaunuolių, išvažiavusių į mišką, jau nebesugrįžta. O mūsų tautiečiai juk būdavo nuolat verčiami eiti kirsti mišką, miegoti kuo trumpiau, nes miegant nebejauti šalčio ir padidėja tikimybė numirti. O šioje vietovėje net vasarą naktį miegoti šalta. Temperatūra nukrenta iki 4-8 laipsnių.

Nuo pat ryto nuotaika labai darbinga. Mes, merginos, puolėm šveisti ir dažyti tvoreles, kryžiukus. Vaikiniai statyti kapelius juosiančią tvorą. Kelias valandas nepakėlusi galvos nuo darbo, vieną akimirką apsidairiau – kapinaičių aplinka tapo tokia stebuklingai kerinti: pritemęs dangus, pro tarpus besiveržiantys saulės spinduliai, skraidantys paukščiai, šviežiai nudažyti, blizgantys paminklai, praretinti ir nugenėti medeliai, išrankiotos šakos ir šiukšlėlės. Kelias minutes tiesiog stovėjau ir gėrėjausi.

Ir štai – vieną akimirką išgirstu Emiliją dainuojant lietuvių liaudies dainą. Prie jos prisijungia ir Gintarė. Merginų balsai skambėjo taip darniai, gražiai, garsiai ir privertė išgyventi ypatingus jausmus: tai, kas taip puoselėta, branginta, kas turi išskirtinę reikšmę lietuviams. Visi ramiai dirbome ir klausėmės dainų, skirtų mūsų tautiečių garbei, jų atminimui.

Kilo mintis – ar dar kada čia sugrįšiu? Manau, kad ne. Ne todėl, kad nenoriu, bet todėl, kad kažin ar kada bepasitaikys galimybė. O būtų įdomu čia sugrįžti ir pažiūrėti, kas gi liko iš mūsų įdėtomis pastangomis atliktų darbų.

Artėjant vakarui, baigiame darbus ir einame vakarieniauti. Šiandien Mindaugo karūnavimo diena. Merginos, likusios stovyklavietėje nupynė Mindaugui vainiką iš laukinės pievos gėlių. Paklausę įdomių Norberto pasakojimų apie karalių Mindaugą, jo šeimą, pasveikiname ir savąjį: uždedame vainiką, merginos pabučiuojame į žanduką.

Tačiau didžiausią įspūdį šiandien paliko tautiškos giesmės giedojimas. Visi kartu skaičiavome minutes iki 24 val (vietos laiku) vien tam, kad susivienytume kartu su kitais pasaulio lietuviais ir atiduotume pagarbą Tėvynei. Atėjus tai akimirkai, apsikabinome ir vieningai giedojome himną. Visas miškas aidėjo nuo mūsų balsų, buvo taip didinga ir žavu. Jaučiausi, tarsi čia, toli nuo gimtųjų namų, būtų maža, bet labai vieninga Lietuva.

Po to visi kartu sustoję kalbėjome apie savo įspūdžius, mintis, išgyvenimus. Įsitikinau, kad kalbant apie Tėvynę, meilę jai, kartais nereikia vadovautis vien protu ir logiškomis diskusijomis. Akimirka buvo labai nuoširdi, kiekvieno pasakyti žodžiai šilti ir prasmingi, keliaujantys iš širdies į širdį. Tikiu, kad išliksime draugais ir pasibaigus šiai ekspedicijai.

2010 m. liepos 7 d., trečiadienis

Naktis buvo ypatinga. Ne tik todėl, kad vakarą visi praleidome pasisakydami prie laužo, bet ir todėl, kad mūsų buvimas čia atkreipia vis daugiau tiek vietinių gyventojų – rusų, tiek meškų dėmesį. Pėdsakai rasti visai netoli stovyklavietės. Naktį buvo paskirstyti budėjimai: 3

budėjimo grupės po du žmones. Viskas vyko labai tvarkingai ir organizuotai, budėtojai turėjo „prisiregistruoti“ užrašų knygelėje.

Diena nuo pat ryto buvo intensyviai suplanuota. Vaikiniai kartu su Indre iškeliauvo užbaigti tvarkyti kapinaites prie pat Čeremchovo gyvenvietės, mes su Kristina ir Rasa užbaigėme dažyti paminklus ir kryžiuokus Mostavaja kapinaitėse, o maisto komanda buvo nužygiavusi iki miestelio nupirkti maisto.

Džiugu, kad bedirbant, bešnekant su bendražygiais atsiranda laiko pabūti vienai su savimi, pamąstyti, paanalizuoti jau nutikusius ar dar tik nutiksiančius dalykus. Kapinių tvarkymas – tėra tik mažas simbolis, daug gilesnę prasmę turės žodžiai, kuriuos išgirsime iš Sibire tebegyvenančių tautiečių; žodžiai, kuriuos išstursime jauniems žmonėms, sugrįžus į Lietuvą.

Užbaigę tvarkyti šias kapinaites, įsiklausome į miško garsų visumą, pasigrožime sutvarkytais kapeliais, kurie jau dabar yra panašūs į kapinaites, ir iškeliaujame link antrųjų. Teko išgirsti, kad vaikinams ten pradėdant dirbti, įsivyravo lengvas chaosas, tačiau tą akimirką, kai mes ten atvykome, viskas vyko labai sklandžiai. Dirbome sparčiai: visi drauge šveitėme, dažėme paminklus, o monotonijos prablaškymui daug juokėmės ir šnekėjome apie viską. Prieš išeinant pastatėme kuklų, bet prasmingą kryžių, kurį pašventinę ir pagerbę išžygiavome atgal į stovyklavietę.

Susirenkame prie laužo, skanaujame išsaugotą lietuvišką rūkytą dešrą. Šiandien įspūdžių tikrai daug. Užbaigėme tvarkyti netgi dvejas kapinaites. Vaizdelis prieš ir po tikrai kontrastingas. Atrodo, radome jas suniokotas, paliestas negailestingos gamtos rankos, tačiau

po dviejų įtemptų darbo dienų jos atrodo labai gražiai. Tokios paslaptingos, ramios, kukliai gražios. Jose kiekvienas palikome po dalelę savęs, savo idėjų.

Nueinu miegoti rami, laiminga ir labai laikiu rytdienos. Robertui vakar vakare gimė idėja, kad kapinaitėms reikalingas didelis kryžius. Realizuoti šią mintį jam padėjo Tautvydas ir kiti vaikinai. Nepaprasta žiūrėti kaip jie vėlai vakare (tiksliau naktį, nors buvo šviesu) su kirvukais ir pjūklais jį nudurbo. Galutinio rezultato tąkart taip ir nebesulaukiau, tačiau šiandien ryte jis nudžiugino – kryžius toks šviesus, gražus, aukštas ir keistai artimas. Ant jo prikaltas mažesnis kryžiukas su nukryžiuotu Jėzumi.

2010 m. liepos 8 d., ketvirtadienis

Šiandien paliksime pirmąją mūsų stovyklavietę. Nuo pat pirmų rytmetinių akimirų visur jaučiamas šurmulyš, skubėjimas, tačiau ir noras judėti tolyn, siekti kitų ekspedicijos tikslų.

Buvau pakerėta, kai kalnų ir gėlėtos pievos fone, pamačiau atžygiuojančius basus vaikus, nešančius taip kruopščiai jų padarytą kryžių. Tai buvo viena iš tų akimirų, kai norisi surikti: “Sustok, akimirka žavinga!” ir priminė man ištrauką iš filmo, tik nešančiųjų veidai buvo perkreipti ne skausmo ar liūdesio, bet rimties ir susikaupimo. Labai bijojome, kad ji nebūtų prisotinta pompastikos ar atrodytų dirbtinai, tačiau viskas buvo natūraliai nuoširdu ir artima. O dar kai pamačiau, kad Kęstas, kurį vos prieš dešimt minučių pagyrėme dėl itin baltos vyriškos palaidinės, neša paėmęs pačią purviniausią kryžiaus vietą, jokių abejonių neliko. Tai bent ryžtas ir noras prisidėti prie kryžiaus įleidimo į žemę proceso, jo užkasimo, apkrovimo akmenimis.

Paulius paskaitė maldele, uždegėme žvakutes, Norbertas patepė kryžių švęstu vandeniu, atsivežtu iš Lietuvos. Emilija su Gintare pradėjo dainuoti senovinę lietuvių liaudies raudą, kuri skambėjo taip gražiai, graudžiai ir palietė kiekvieno iš mūsų širdį. Net šiurpuliukai lakstė po visą kūną!

Gaila palikti šią vietovę. Ji tapo tokia artima, savita erdvė. Kiekvienas čia radome, kur įprasinti save, įdėjome daug pastangų, nuoširdaus darbo, apipinto įvairiausiomis mintimis. Galime guosti save, kad padarėme viską, kas buvo mūsų rankose, kad ši vietovė kuo ilgiau nenukeliautų užmarštin ir išliktų autentiška. Palikome tvoreles, kryžių lenteles, kuriose nors ir labai blankiai, bet buvo įmanoma perskaityti žuvusio tautiečio tapatybę.

Po kelių dienų pertraukos, svilinant saulei, vėl turėjome galimybę pažygiuoti su kuprinėmis ant pečių. Jau buvome to pasiilgę. Atėję į Čeremchovą, turėjome laisvo laiko, tad stebėjome Uralo kalnų fone žaidžiančius futbolą vaikus. Ir štai, vieną akimirką vaikinai pasileido bėgti į stadioną, paprašė kamuolio ir pradėjo jį spardyti. Prie jų prisijungė ir kelios merginos, o mes, likusieji, – su pasigėrėjimu juos stebėjome.

Atvažiavus geltoniesiems autobusiukams, mes į juos įsėdome ir pradėjome karštąją kelionę į Novąją Lialią. Viskas vyko sklandžiai iki to momento, kai horizonte pastebėjome milicijos automobilį, kuris liepė sekti paskui jį. Visi pradėjome kelti hipotezes, kokių tikslų mes turime su jais važiuoti. Nuvažiavus iki komisariato paaiškėjo, kad atvykstant į naują gyvenvietę, turime užsiregistruoti administracijoje bei išbūti tame rajone ne ilgiau kaip tris paras.

Visą dieną beveik nieko nevalgėme (išskyrus porciją ledų ir pora obuolių), tad vakare buvome išbadėję ir pavargę nuo prisodrintos įvairiapusių įspūdžių kelionės. Stovyklavietę

įkūrėme labai gražioje vietoje, ant šlaito, prie pat upės esančioje pievoje, kurioje skraido įvairiausi drugeliai. Važiuodami čia tikėjomės, kad bus mažiau uodų, tačiau vos išlipus iš mikroautobusų teko skaudžiai nusivilti – jų čia dar daugiau ir puola kaip pasiutę: kanda tiek į akis, ausis ir net lūpas!

Netoli buvo ir maudykla. Žinoma, mūsų atvykimas sulaukė didžiulio vietinių gyventojų dėmesio. Kol mes maudėmės – vietiniai mus stebėjo, tarsi žiūrėdami gerą filmą. Buvo keista, jaučiausi labai nesmagiai.

Pozityviai nuteikė pokalbis prie laužo. Beveik visi pasisakė, padėkojo už tai, kad esame kaip didelė ir vieninga šeima. Šeima, kurioje kiekvienas turime tam tikras pareigas, esame savaip svarbūs. Nuostabu, kad veidų niekad neapleidžia šypsenos ir sugebame rasti laimę mažuose dalykuose (pvz: nerealią panoramą turintis tualetas). Nuostabu gyventi čia ir dabar!

2010 m. liepos 9 d., penktadienis

Ši naktis pirmoji, kai šitaip gerai ir šiltai išsimiegojau. Rytas – pirmasis, kada susimąščiau apie namus: ar aš čia esu laiminga? Ar pasiilgau namų, artimųjų ir apskritai civilizacijos? Ar aš įgyvendinu tuos tikslus, kuriuos išsikėliau sau prieš čia išvažiuodama?

Manau, kad esu labai laiminga būdama čia, o įspūdžių tiek daug, kad norisi juos visus į save susemti ir sudėti į jiems skirtas lentynėles savo atmintyje. Taip gera gyventi ir nesukti galvos dėl nesibaigiančių darbų, reikalų, dėl laiko stokos, noro visur suspėti... Gera tiesiog mėgautis gyvenimu ir niekur neskubėti. Tačiau pasiilgau ir meilės, šilumos, kuri mane supa ten, gimtinėje.

Pradžioje nužygiavome iki komisariato. Kol sutvarkomi dokumentai, spėjome susipažinti ir su rusiškuoju biurokratijos aparatu: mus siuntinėjo iš vienos vietos į kitą. Tuomet įsėdome į vietinį autobusą, kuris mus nuvežė iki Novaja Lialia kapinių. Jos prie pat geležinkelio. Vieta atrodo gan baugiai: kapinės milžiniškos, baisiai užžėlusios, medžiai užvirtę ant kapų, aptvarkytas vos kas antras ar net trečias kapas. Prie viso to prisideda ir tai, kad ir čia pilna uodų! Šie gyviai nepalieka mūsų ramybės nuo pirmųjų rytinių akimirkų iki pat vėlyvos nakties. O dar mano kraujas jų tarpe itin paklausus ne tik Lietuvoje, bet ir čia – Sibire.

Kadangi kapinaitės labai didelės, tai keli bendražygiai, kurie ėjo gale, spėjo ir pasimesti. Lietuviškų kapų čia tėra 7 ar 8. Šalia jų stovi didžiulis medinis katalikiškas kryžius. Nieko nedelsdami puolame dirbti. Didelį įspūdį paliko tai, kad vos ne ant kiekvieno paminklo yra pakabinta mirusiojo nuotrauka, kapai pakankamai tvarkingi. Aptvarkius šiuos kapelius, didžioji dauguma grupės narių išiname ieškoti dar dviejų lietuvių kapų, tačiau, deja, jų niekur neradome. Užtat turėjau puikią galimybę pabūti su savo mintimis. Ėjau, dairiausi po tas didžiules kapines, skaičiau užrašus ant kryžių, paminklų ir svarsčiau, kokie čia žmonės palaidoti, kaip susiklostė jų gyvenimai. Bene labiausiai sukrėsdavo maži kapeliai, kuriuose palaidoti žmogučiai, turintys vos šešerius ar aštuonerius metus. Dauguma žuvę karo metais. Skaudu, tačiau to neįmanoma pakeisti.

Prieš mums paliekant kapinaites, Norbertas šiukšlių krūvoje šalia lietuvių kapelių rado siaubingai sukrečiantį radinį – smulkaus žmogaus kaukolę ir šonkaulius, kurie buvo išdaryti medžio šakų. Ore tvyrojo įvairios emocijos: vieni pasipiktino, kiti – nuliūdo, o galų gale visi pradėjo kelti hipotezes, kodėl jie atsirado būtent ten – šiukšlių krūvoje, vos ne paviršiuje? Galbūt juos ten kažkas užkasė specialiai? O galbūt jie čia atsirado, kai giminaičiai, atvažiuę

išsivežti savųjų palaikų ir radę duobėje „svetimkūnį“, jį paprasčiausiai išmetė? Nesuvokiu, kaip įmanoma šitaip niekšišškai pasielgti.

Vaikinai iškasė duobutę, sumetė visus kaulelius, užkasė. Robertas greitai sumeistravo kryžiuką ir mintyse sukalbėję maldeleį pajudame link geležinkelio. Šis įvykis tikrai stipriai mus sukrėtė. Ėjome, tylėjome ir mintyse sukosi daugybė įvairiausių klausimų: Kas? Kaip? Kodėl? Koks šaltakraujis turėjo būti žmogus, kuris šitaip galėjo pasielgti?

Išėjus ant kelio, susėdame ir laukiame pravažiuojančio autobuso. Žiūrim – atvažiuoja autobusas Nr. 1. Pradedame stabdyti – nestoja! Nutariame pajudėti link miestelio. Paklausiamе vietinių patarimo – šie patarė įsėsti į autobusą Nr. 2 ir paprašyti, kad jis nuvežęs mus 3 km už papildomą mokestį, nuvežtų ir likusius 4 km. Taip ir nutariame pasielgti. Kelionė buvo tikrai įsimintina ir paliko neišdildomą įspūdį. Važiuavome itin greit, o aplinkui mus net skraidė daiktai.

Grįžus į stovyklavietę truputėlį užkandame ir išskubame tvarkyti kitų kapinaičių. Kadangi jose tėra keli lietuviški kapai, tai einame tik pusė grupės. Buvome pasiėmę labai nedaug įrankių, tad kol mes su Kristina baigėme dažyti tvorelę ir kryžių, likusieji buvo priversti laukti. Tačiau nors ir buvau labai pavargusi, bet darbas ėjosi lengvai, jautėsi komandos palaikymas. Tautvydas vis priedavo ir pasisiūlydavo padėti. Ačiū jam už tai.

2010 m. liepos 10 d., šeštadienis

Buvau prikelta puodų daužymo garsų. Pakėliau akis ir pažiūrėjau į mažytį veidroduką – alergija ir toliau plinta, o, kaip tyčia, neturiu pasiėmusi vaistų. Nieko nedelsdama pradėdu

krautis daiktus. Šiandien laukia didžiausias ekspedicijos išbandymas – žygiavimas į neįžengiamas miškų tankumas.

9 valanda. Susirenkame prie laužavietės ir dėl laiko trūkumo tik suvalgome po porą meduolių. Nespėjau net atsigerti arbatos, kai atvažiavo senovinis kareiviškas džipukas, turėjęs mus nuvežti iki taigos pradžios. Glaudžiai susėdome aštuoniese ir pradėjome smagiai kratančią kelionę tiek per kelius, tiek per ražienas.

Atvažiavus prie taigos, Gintautas perspėjo, kad pasiruoštume visas atsargumo priemones – bus labai šlapia ir sunkiai praeinama. Užsidedu kapišoną, kepurę, tinklelį, išsitraukiu palapinsiaustę, bachilus, užsimaunu pirštines. Sukaustė nežinia dėl to, kas mūsų laukia ten, tačiau virte virė ir noras eiti, kur net vietiniai šiuo laiku nesiryžta.

Pradedame žygiuoti. Gintautas – vienintelis žmogus, kuris žino tos gyvenvietės koordinatas, yra išklausęs tremtinių pasakojimus apie tą vietovę, tad eina mūsų priekyje. Nuo pat pirmų žingsnių supratau, kas mūsų laukia: žolė, kurios aukštis siekia apie du metrus; pelkynai, kuriuose nematai, ar dedi koją ant kupsto ar į vandenį; milijonai uodų ir muselių. Gintauto žodžiais tariant, mes patyrėme patį blogiausią variantą. Daugiau jų būti čia nebegali.

Einu ir mano galvelėje plaukia įvairiausios mintys: tiek apie šeimą, tiek apie draugus, tiek apie patį gyvenimą. Tokia fizinė iškrova tikrai skatina galvoti ir analizuoti įvykius. Gintauto tempas man patinka: einama nei per greitai, nei per lėtai. Kartais per savo žioplumą kyštelėdavau koją į vandenį ar įmerkėdavau į dumblą. Bet tai buvo nesvarbu. Didžiausias problemas kėlė trys dalykai: tvankus oras ir karštis, susidaręs dėl po palapinsiauste susidariusio šiltnamio efekto; uodai ir muselės, kurios siaubingai kartino gyvenimą:

patekdavo ir geldavo į veidą net per tinklelį; ir vandens trūkumas. Kadangi, tikėjomės taigoje rasti gėlo vandens šaltinį, dvidešimčiai žmonių mes turėjom 15 litrų geriamo vandens.

Atrodė, kad kelionė trunka visą amžinybę. Turėjome tris sustojimus (po 3,5 km, 7,5 km ir 12,5 km), o vandens atsargos ryškiai mažėjo. Visi tapome jautresni, irzlesni ir piktesni. Buvo sunku paskaičiuoti, kiek reikia kiekvienam žmogui, kad jis atsigertų, bet aš gėriau labai mažai. Daugiausia skalavau burną. Paskutinį 5 litrų butelį pasilikome rezervui – jei kartais ir miškų gilumoje nerastume geriamo vandens.

Ėjimas per taigą – tai ne pasivaikščiavimas po Dzūkijos nacionalinį parką. Su kiekvienu žingsniu darėsi vis sunkiau, nuo šūkaliojimų pradėjo plyšti galva. Tarpusavio bendravimo praktiškai nebuvo, išskyrus keletą banalių juokų, kurie mus lydėjo visos kelionės metu: „Kas norit namo? Jei norit, tai jau pats laikas eiti.“, „Kas norit limonado, o gal vandens?“ ir panašiai. Galų gale pradėjom šnekėti apie filmą „59 kvartalas“ ir kokie aktoriai mus turėtų vaidinti. Vandens stygius varė į neviltį.

Ir štai, tarp medžių išnyra laužavietė, malkos ir metalinis vagonas. Gintautas pasiūlo čia įsikurti, o septyniems stipriausiems vaikinams – keliauti ieškoti vandens šaltinio ir kapelių. Vaizdą, kuris įsivyravo stovyklavietėje sunku nupasakoti: vieni puolė kurti laužą ir tiesiog numetę daiktus atsigulė ant žemės, kiti, besislėpdami nuo išbadėjusių uodų atakų, užsidarė namuke ir sugriuvo ant įtartinais atrodančios lovos (Ačiū Valdui už meditacinį seansą apie krioklį J)

Po poros valandų sugrįžę vaikinai pasakojo radę užtvanką, namelio griuvėsius, o po ilgu paieškų ir kapelių liekanas: vieną didelį kryžių, kitą mažesnę. Gėlo vandens šaltinio nėra, tad

vienintelis vandens telkinys – už namuko esanti pelkė. Ji panaši į upelį, tik vanduo joje neteka ir yra tamsiai rudas. Nutariame gelbėtis nuo troškulio: likę stovyklavietėje komandos nariai du kartus jį virina ir filtruoja per binto, vatos ir anglies filtrą. O mes patraukiame tvarkyti kapelių. Aplinka čia labai graži: didžiulis gražiomis laukinėmis gėlėmis ir aukštomis žolėmis užžėlęs laukas, kurio viduryje stovi namelio griuvėsiai. Tačiau įėjus į mišką – lengva pasiklysti. Neveltui yra pasakojama, kad jei iš taigoje įrengto lagerio koks tremtinys ir bėgdavo, tai jo jau niekas nebeieškodavo. Pernelyg klaidu ir pavojinga čia.

Dvidešimties kilometrų spinduliu, išskyrus laukinius žvėris: meškas, šernus, vilkus, Gintauto mėgstamus herojus – burundukus, nėra nė gyvos dvasios, o mes čia sau vaikštome, ieškome kapelių ir grožimės gamta. Juos radus užgniaužė kvapą. Taigos gelmėse vos pastebimos kryžiuko liekanos, supiltas kūpstelis, o paėjus toliau ir metalinis kryželis su tvorele. Niekad negalvojau, kad atėjusi čia jausiuos taip keistai. Nužygiavome ten, kur jau daugybę metų niekas nebuvo (tikriausiai ir nebus), tvarkome kapelius, kurie per beveik penkiasdešimt metų spėjo taip suirti, kad keliant lenteles nuo žemės, jos trupa (nutariame geriau jų nejudinti, o tiesiog padaryti tai, kas mūsų rankose – apravėti, išrauti krūmelius, nuimti storą samanų sluoksnį), vien tam, kad šitaip pagerbtume čia palaidotus protėvius ir šių kapinaičių atminimas išliktų kuo ilgiau.

Robertas su Tautvydu nukala dar vieną kryžių. Šis kukliausias, žemiausias, bet ne mažiau svarbus. Patepame jį švęstu vandeniu, pagerbiame tylos minute. Atidavėme paskutines jėgas ir siaubingai ištroškę grįžome į stovyklavietę.

Grįžus radome pastatytas palapines bei visą butelį „cecho darbininkų“ išfiltruoto vandens. Vanduo net ir po virinimų, filtravimo ir virimo kartu su džiovintais vaisiais (kuriuose radau

ne vieną kirmėlę), vis dar rudas, kartus, stringantis gerklėje, bet kai jaučiamas šitoks vandens stygius – jį gerti įmanoma. Valgyti noro visiškai nėra.

Vakaras praėjo labai ramiai. Vieni gulėjo ant žemės stovyklavietės viduryje, kiti – sėdėjo prie laužo. Treti –ėjo ilsėtis į palapines. Aplinkui tvyrojo nuovargis, jėgų trūkumas ir išsekimas. Mūsų palapinę vaikinai pastatė pačią paskutinę, tad truputį išsigandau. Juk aplink mūsų stovyklavietę verda laukinės gamtos gyvenimas, pilna žvėrių, o jei naktį atklystų kokia meška? Juk visai netoli Gintautas rado jų guolių.

Atsigulu į miegmaišį. Net ir atsigėrusi „kompoto“ jaučiu troškulį. Po manimi – trys didžiulės duobės, o pati palapinė pastatyta įkalnėje. Su Indre pasijuokiamo, kad miegosime tarsi čiuožykloje ir abi nurimstame. Rašydama dienoraštį įsiklausau į mišką: iš stovyklavietės vidurio girdisi lengvas šurmulyš, pavieniai paukščių čiulbėjimai ir tūkstančių uodų dūzgimas! Tačiau visa tai sudaro savotišką harmoniją. Guliu, klausausi ir mąstau. Tikriausiai tai pirma ir paskutinė galimybė pabuvoti ten, kur jau penkiasdešimt metų nebeegzistuoja joks žmonių gyvenimas, kur karaliauja tik laukiniai žvėrys ir augmenija, o mūsų protėvių kūnai ilsisi ramybėje, apsupti laukinių pievų, nežengiamų pelkių ir miškų. Įdomu, ką jiems teko čia patirti; kaip jie gindavosi nuo uodų, bimbalų ir muselių; kaip spręsdavo vandens trūkumo problemą. O gal tokios tuo metu net ir nebuvo...

2010 m. liepos 11 d., sekmadienis

Naktį miegojau labai neramiai. Viskas susidėjo į vieną krūvą: tiek karštis, tiek baimė, tiek uodų įkandimų sukiamas niežulys ar net duobių sukiamas skausmas. Rytą pradėdame kariuomenės ritmu: anksti atsikeliamo, greitai susidedame daiktus, sulankstome palapines ir susirinkę prie laužo gauname po nepilną rezervinio vandens puodelį. Tie gurkšniai buvo tokie

neapsakomai skanūs, tikriausiai niekada vanduo neturėjo didesnės vertės nei tąkart. Tie, kas norėjo – galėjo užkasti batono su kondensuotu pienu, tačiau dauguma neturėjo apetito.

Paliekame mūsų laikinąją stovyklavietę. Žygiavimas iš taigos buvo labai sunkus: su kiekvienu žingsniu mažėjo šypsenų, tapome vis irzlesni, svilino karštis, nuolat tykojo ir puldinėjo uodai, kabinosi įvairiausios dygliuotos žolės ar krūmai. Turėjome pasiėmę 5 litrus pelkės vandens, bet nutarėme jį pasilikti akimirksniai, kai jis bus labiausiai reikalingas – pusiaukelei.

Buvo sunku tiek fiziškai, tiek psichologiškai. Gintautas sustojimus darė dažnai, po kiekvieno iš jų buvo vis sunkiau pakilti ir eiti toliau, tačiau visi savaip bandėm nepasiduoti ir judėti į priekį. Vieni rėkavo jau spėjusius pabosti šūksnius, kiti dairėsi aplink ir stengėsi įsiminti kuo daugiau šios laukinės gamtos savitumo, tretieji – paskendo savuose apmąstymuose. Intensyvi protinė veikla tikrai atitraukia dėmesį nuo troškulio ir pilvo skausmo.

Įpusėjus kelionei, grupė, Gintauto paskatinta, skilo į dvi dalis: šeši vaikinai iškeliavo greitesniu tempu, kad nuvyktų nupirkti vandens, kiti – pasiliko su vadovu ir toliau lėtai žygiavo. Priėjus pakankamai skaidrią pelkę ir troškuliui pasiekus kritinę ribą, nusiprausiamė, o keletas mūsų išdrįsta net atsigerti. Pagunda buvo tokia stipri, kad vos ne vos susilaikiau.

Prieiname lauko pradžių. Iki kelio tenka gerokai paėjėti per ražienas, bet kojos nešė mus automatiškai, taip norėjosi greičiau nusimesti sunkią kuprinę, atsisėsti ir atsigerti vandens. Ir koks neapsakomas žodžiais džiugesys aplankė mus, kai išvydome žiguliuką su iš jo per langus kyšančiais vandens buteliais! Pradėjome ploti ir rėkti iš laimės. Dar niekada gyvenime

nejaučiau tokio troškulio, žinojau, kad negalima daug gerti, bet taip sunku suvaldyti tą norą išgerti dar ir dar...

Bendražygių veidus vėl papuošė šypsenos, išgriuvome ant žolės ir ilsėjomės. Viduje atsirado daugybė jėgų ir ryžto užbaigti tuos 5 kilometrus, likusius iki upės, tad pakilus Gintautui, pakylame ir mes. Einame sau klegėdami greitu tempu, nes norime greičiau prieiti upę ir nusiprausti, numesti sunkią naštą nuo savo pečių. Pasiekę Lialios upę puolame maudytis. Jaučiausi fiziškai pavargusi, bet labai laiminga.

Po kurio laiko iškeliaujame link miestelio, kur įsėdę į autobusą, nuvykstame iki parduotuvės. Kaip išbadėjusi vilkų gauja, nieko nelaukdami ten ir pavalgome. Po dviejų dienų praleistų pusbadžiu, sunku susilaikyti ir nuo persivalgymo. O mūsų „ceremoniją“ iš už poros žingsnių stebi milicija. Negana to, susirgo Gintarė. Pradėjo pykinti, sukilo temperatūra. Labai dėl jos nerimaujame ir stengiamės kuo tik galėdami padėti.

Beeinant į traukinių stotį, į galvą topteli mintis – o kur mano žygio batai? Aš juos po maudynių buvau įsidėjusi į atskirą maišiuką ir per išsiblašymą, skubėjimą palikau autobuse. Pasiguodžiau vaikinams, šie prižadėjo pabandyti juos surasti. Gaila ne pinigų, išleistų juos nusiperkant, bet sentimentalių atsiminimų, kurie yra patirti juos apsiavus.

Ateiname prie stoties. Čia mus pasitinka Gintautas su dviem lietuviais – Juozu ir Antanu. Broliai buvo ištremti, kai šiems tebuvo 7 ir 10 metų. Juozas vis dar moka lietuviškai pasisveikinti, tačiau susišnekėti pavyksta tik rusiškai. Abu teigia kartais pasižiūrintys naujienas, susijusias su Lietuva, per žinias. Nors jiems Lietuva su savo kalba, papročiais, vertybėmis jau ganėtinai tolimas dalykas, per mažai joje praleido laiko. Vienas didžiąją savo

gyvenimo dalį pradirbo baldžiumi, kitas – popieriaus fabrike. Nors ir broliai, tačiau, mano akimis žvelgiant, labai skirtingi. Antanas – santūresnis, kalba lakoniškai ir kartkartėmis net sudrausmina įsismarkavusį brolių. O Juozas – atlapaširdis plepys. Kalba daug, tačiau apie tremtį mažai ką atsimena. Seniau jie palaikė ryšius su Lietuva, susirašinėjo su giminėmis iš Kauno, tačiau dabar jokio tiesioginio kontakto nebepalaiko. Paklausus, ar norėtų sugrįžti į Lietuvą, Antanas atsakė, kad žemė visur ta pati, tad čia gyventi irgi gerai. Atmintyje jiems išliko Kaunas. Truputį gaila, bet žmogiškai suprantama, juk jie buvo per maži patys išsiugdyti norą išlaikyti lietuviybę.

Mums bešnekant, žvilgsnis nukrypo į už nugaros esančius vagonus. Juozas paminėjo, kad būtent tokiais ir buvo gabenami tremtiniai. Su ašaromis stebėjome, kaip nevalingai virpa Juozo veido raumenys. Nors ir labai daug metų praėjo, bet tremties tematika jam vis dar skauda. Atsisveikindamas jis pabučiuoja ranką ir išlydi mus į traukinį.

Vaikinai buvo prašę Antano sūnaus, kad šis pagelbėtų surasti mano batus, bet jis sugrįžo su liūdnomis naujienomis. Padėkojau, o šis, guosdamas mane, rusiškai atsakė, kad mano batai jau vaikščioja po Novąją Lialią. Tebūnie tai, kaip mūsų lauktuvės vietiniams.

Įsėdus į traukinį vyrauja dviprasmiškos nuotaikos: labai gaila Gintarės ir baisu, kad tik rimtai nesusirgtų. O mintyse sukasi patirtų išgyvenimų nuotrupos: 59 kvartalas, apleisti kapeliai, pelkės vanduo, uodų atakos ir kiti.

Vėlai vakare atvykstame į Serovą. Labai džiaugiuosi, kad šiąnakt turėsiu galimybę palįsti po dušu ir išsiskalbti bent dalį rūbų. Kol susitvarkau, ateina 2 valanda nakties, tad nebeprisijungiu prie draugų, žiūrinčių futbolo finalą.

2010 m. liepos 12 d., pirmadienis

Vos pramerkusi akis negaliu patikėti tuo, ką matau: mane supa balta patalynė, nėra girdimas joks uodų dūzgimas, savo kūnu nejaučiu jokių duobių ar žemės iškilimų. Laikas bėga greit, todėl ir negaliu labai daug rašyti, norisi mėgautis akimirku plazdėjimu.

Po dviejų dienų praleistų pusbadžiu – papusryčiaujame sočiai ir skaniai. Liūdna, kad susirgo beveik pusė grupės. O atrodo dar vakar visi buvom sveiki. Kyla daugybė įvairiausių hipotezių, kas galėjo sukelti šią organizmų reakciją: galbūt pelkės vanduo, gal maistas, o gal legioneliozės virusas, plintantis viešbučių dušuose ir tualetuose.

Vėliau išėjome pasivaikščioti. Vaikščiojom po Serovą kartu su Gintautu. Visos ekspedicijos metu jis mums buvo pagrindinis vedlys, tik jo sukauptos patirties vedami nukeliavome taip toli į taigą – 59 kvartalą. Jis mums šiandien aprodė ir Serovą, papasakojo apie savo nuveiktus darbus. Likau jais sužavėta. Tai tikras Lietuvos patriotas.

Buvo įdomu išgirsti pasakojimus apie Jakutiją – kraštą, kuris aprašytas gausybėje tremtinių dienoraščių; apie joje patirtus sunkumus ir Tit-Ary salą prie Lenos žiočių.

Įstrigo atmintyje parodytos nuotraukos, ypatingai Hamar – Dabane ir prie Laptevų jūros. Karsteliai išplauti, kyšo kaukolės ir kitos galūnės. Tai sukrečia ir įpareigoja sugrįžus į Lietuvą atsakingai atlikti savo tikrąją misiją. Kol ši tema bus liečiama, tol pagarba ir tų žmonių atminimas bus gyvas.

2010 m. liepos 13 d., antradienis

Šįryt prastai jaučiasi Norbertas ir Emilija. Gaila jų, o mintyse sukasi klausimas – kas kitas?

Papusryčiaujame, susikrauname daiktus ir ruošiamės kelionei į Malają Latą. Ten reiks sutvarkyti, Gintauto žodžiais tariant, vienas iš baisiausių kapinaičių. O taip nesinori traukti tų purvinų kamufliažinių kelnių ir tinklelio nuo vabzdžių!

Į kelionę mus vežė geltonasis autobusiukas, lydintis mus nuo pirmosios atvykimo į Serovą dienos. Kelionė trunka apie dvi valandas, tad spėjame ir nusnausti, ir pasigrožėti aplinkinių vietovių vaizdais.

Atvykus į kapinaites ištiko šokas – jos tikrai atrodo baisiai. Tai tiesiog miškas, kurio brūzgnyuose gali atrasti kyšančias lenteles. Greitai visi puolėme tvarkyti: išpjovėme medelius, išrovėme krūmus, išnešėme šakas. Aptvarkėme minimaliai, bet širdis vis tiek džiaugėsi.

Tuomet patraukėme į Gintauto suorganizuotą susitikimą su dviem lietuvaitėmis. Didžiulį įspūdį mums visiems palieka vietovė, kurioje įsikūręs šis tvarkingas miestelis: bekraščiai miškai, laukai ir horizonte – Uralo kalnai. Vienos iš lietuvaičių namukas paprastas, butis skurdi, tačiau visur vyrauja tvarka. Visas kiemelis išklotas lentomis, bėgioja pririšti šunys. Lietuvaitė mus svetingai ir šiltai pakviečia užėti į vidų ir tuoj pat išbėga persirengti gražesnės suknelės.

Žiūrėdama į šią močiutę negalėjau atsistebėti: jai jau beveik 80 metų, o ji tokia energinga, pasipuošusi auskariukais, grandinėlėmis. Neužilgo Tautvydas atsivedė ir jaunesniąją jos sesę, kuri labai skiriasi: žemutė, tyli ir rami.

Močiutės geranoriškai pasakojo savo gyvenimo istorijas: jos, kaip ir Juozas su Antanu, buvo ištremtos, sulaukusios vos 7 ir 10 metų. Mama greitai mirė, o giminaičiai mergaites apgavo:

už paliktas auksines monetas vietoj 10000 rublių tedavė 10 rublių. Mergaitės dvejus metus kentė baisų badą, nuo jo net pradėjo tinti. Išgelbėjo jas viena geraširdė moteriškė, kuri supjausčiusi duoną, trupinius supildavo ir atiduodavo mergaitėms. Tuomet jos buvo atiduotos į skirtingus vaikų globos namus, kur svetimų žmonių apsuptyje ir sulaukė šešiolikos. Tuomet pradėjo dirbti valgykloje. Po kurio laiko išsilaikius kursus – perėjo į restoraną. Likusį gyvenimą vyresnioji pradirbo vaikų darželyje, susirado vyrą, su kuriuo santuokoje praleido 53 metus. Praėjusiais metais jis mirė.

Abi senutės lietuviškai jau nebešneka, nors vis dar moka žodžius: karvė ir arklys. Turi savų vaikų, anūkų ir proanūkių. Buvo ir trečioji sesuo, kuri žuvo būdama jauno amžiaus.

Paklausta, ar niekada nenorėjo grįžti į Lietuvą; jei norėjo – tai kodėl negrižo, vyresnioji močiutė susigraudino ir pasakė, kad joms atvykus, jų niekas nesurašinėjo, tad jos bet kada būtų galėjusios išvykti, tačiau širdis neleido palikti mamos kapavietės vienos. Beklausant šių močiučių ne vienam iš mūsų ištryško ašara. Ašara, simbolizuojanti gailestį, skausmą ir siaubą. Tokie pasakojimai apie tremtį, išgirsti iš pirmųjų lūpų, priverčia pažiūrėti į gyvenimą kiek kitaip. Uždega noru keistis, tapti dar geresniais.

Nuoširdžiai su jomis atsisveikinę, grįžtame į Serovą. Pasijuntu nekaip, tad vos įlipus į traukinį, nueinu miegoti.

2010 m. liepos 14 d., trečiadienis

Naktis buvo labai nerami. Pykino ir skaudėjo galvą. Ryte turėjau temperatūros, tad stengiuos pirmą pusdienį ramiai pagulėti. Kai tik pajaučiau pagerėjimą, pradėjau savo kelionę per bendražygių kupė. Kelionė neprailgsta, nes turime apie ką vieni su kitais pašnekėti. Tas

vienybės ir bendrumo jausmas, gimęs kelionės pradžioje ir įtvirtintas kelionėje į 59 kvartalą, nenublėsta ir keliaujant atgal, į gimtinę.

2010 m. liepos 15 d., ketvirtadienis

Ankstyvas rytas. 4.30 val. Palydovė žadina visus keleivius, nes artėjame link Maskvos – paskutinės maršruto stotelės. Nuotaika labai permaininga – išaušo paskutinis rytas Rusijoje, paskutinės akimirkos kartu su šiais nuostabiais žmonėmis. Mus vėl svetingai priima ambasadoje, nusiprausiamė, papusryčiaujame ir susitinkame su ambasadoriumi Antanu Vinkumi. Bendravimas su juo mus praturtina. Šis žmogus spinduliuoja gėriu, nuoširdžiai džiaugiasi ir dėkoja mums už kilnius darbus. Dėkojame jam ir mes.

Pusė grupės narių pasiliko ilsėtis viešbutyje, o mes keliaujame į Kosmonautikos muziejų. Pabuvę ten ir apžiūrėję daugybę įdomių eksponatų, patraukiame link VDNX parko. Tai parodų aikštė, sukurta 1939 metais tam, kad būtų kur rodyti žemės ūkio parodas. Joje visko labai daug: didžiulių statinių, fontanų, skulptūrų, paviljonų, kurių kiekvienas turi savo pavadinimą. Pvz: № 6 “Литовская ССР” — “Химия”. Pavaikščiojus ir iki soties prisisotinus stalinistinės architektūros, patraukiame link ambasados.

Šiandien Maskvoje labai karšta, vyrauja ganėtinai stiprus smogas. Einu ir nesuvokiu, kuo žmonės čia kvėpuoja. Po trumpo pasivaikščiojimo iš karto pradeda skaudėti galva. Tai tik dar kartą patvirtino žurnale perskaitytą faktą – Maskvos užterštumo lygis 8 kartus viršija leistiną normą. O ir gyvenimo ritmas čia išskirtinis. Visi žmonės skuba, lekia, bėga, vyrauja didžiulis šurmulys. Norisi greičiau sėsti į traukinį ir grįžti į ramią gimtinę.

Ir štai – toji akimirka atėjo. Stotyje prieiname prie traukinio, kuris mus tarsi traukte traukia lietuvišku užrašu: „Lietuvos geležinkeliai“. Savijauta labai keista. Vienas po kito pradėdame balsiai šnekėti apie namus, ten likusius žmones, rūpesčius ir sukauptus darbus. Nuotaikos vyrauja sentimentalios. Sėdime sau kupė užsigesinę šviesą, Emilija ir Gintarė dainuoja įvairias liaudiškas dainas, jei moku žodžius – stengiuosi prisidėti ir aš. Reikia eiti ilsėtis, bet taip nesinori. Nesinori pabusti iš sapno, kuriame gyvenau dvi savaites. Liūdna, bet ši akimirka turėjo anksčiau ar vėliau ateiti.

2010 m. liepos 16 d., penktadienis

Kelionė į Rusiją sukėlė kontraversiškus jausmus. Žmonės čia mažiau tvarkingi, tingiai dirba, atrodo, tarsi be stiprios rankos paraginimo, nesugeba net savų mažų darželių prižiūrėti. Namai seni, neprižiūrėti, apžėlę piktžolėmis. Tad, prabudus ryte ir pažiūrėjus pro langą į gimtinės kraštovaizdį labai nudžiugau: viskas pasirodė taip artima, tvarkinga, gražu ir miela širdžiai.

Morališkai ruošiamės sutikimui stotyje. Kankina keistas jaudulys, nerimas, bandome jį numalšinti dainuodamos smagias lietuviškas daineles. Paskutiniai Arnoldo žodžiai visiems susirinkus kupė – jie įkvepia viltį, apgaubia šiluma. Taip nesinori išsiskirti su žmonėmis, kurie per tas šešiolika dienų tapo tokie savi ir artimi: su jais mes ryžomės nedideliems, tačiau prasmingiems darbams; su jais patyrėme ir šilto, ir šalto; su jais rasdavom laimę mažuose dalykuose. Esu labai laiminga ir dėkinga jiems už tai, kad nė vieną akimirką nesijutau vieniša, niekada neabejojau tuo, ką mes ten darėme.

Žmonių minia, džiaugsmo šūksniai, plojimai, gėlės, blyksčių mirksėjimas bei Arnas, nešinas duona ir druska, gražina į realybę. Tačiau tai dar toli gražu ne ekspedicijos pabaiga – tai didelio darbo pradžia. Privalome to nepamiršti.